

NKÜ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TÜRK CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA MADDİ GERÇEĞİN ARAŞTIRILMASI PRENSİBİ

*Av. Muharrem Egemen GÜRSES **

ÖZ

Adil yargılanma hakkı; uluslararası ve ulusal hukukta ilgili mevzuat ve genel hukuk prensipleriyle güvence altına alınmış bir haktır. Adil yargılanma hakkı, kendini, özel hukuk ve kamu hukukunu ilgilendiren tüm davalarda göstermektedir. Ceza yargılamalarında temel amaç; yargılama neticesinde hukuka ve hakkaniyete uygun düşecek şekilde nihai sonuca ulaşabilmektir. Bu amacın gerçekleşebilmesi için yargılamanın süjelerine belirli yükümlülükler yüklenmiş ve haklar tanınmıştır. Bu doğrultuda, adil yargılanma hakkının tesis edilebilmesi için yargılamaya konu maddi gerçeğin şüpheye mahal bırakmayacak şekilde araştırılması, hukuka uygun ilgili tüm delillerin ortaya konulması ve tartışılması gerekmektedir. Ancak maddi gerçeğin araştırılması ceza yargılamasının nihai amacına giden yolda mutlak ve sınırı olmayan bir mesele değildir. Delil elde etme yasakları ve delil değerlendirme yasakları maddi gerçeğin araştırılması ve tespit edilmesinin hukuki sınırını oluşturmaktadır. Bu çalışmada; ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan “maddi gerçeğin araştırılması” ilkesi teorik boyutlarıyla ele alınacak, sonrasında ise bu ilkenin uygulamadaki karşılığı ile yargılamalar esnasında meydana gelen sorunlar irdelenip çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Maddi Gerçeklik, Re’sen Araştırma, Adil Yargılanma, Vicdani Kanaat, Hukuka Aykırı Delil

* Avukat, Sakarya Barosu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Programı Doktora Öğrencisi, egemen@gurses.av.tr, ORCID 0009-0003-8458-4508

PRINCIPLE OF INVESTIGATION OF MATERIAL FACTS IN TURKISH CRIMINAL PROCEDURE LAW

*Av. Muharrem Egemen GÜRSES ***

ABSTRACT

The right to a fair trial; It is a right guaranteed by the relevant legislation and general law principles in international and national law. The right to a fair trial shows itself in all cases of private law and public office. The main purpose in criminal proceedings is; It is the final outcome of the trial in accordance with the law and equity. In order to achieve this aim, certain restrictions must be imposed on the subjects of the proceedings and their rights must be protected. In this respect, in order to establish the benefit of a fair trial, it is necessary to keep the material fact subject to the trial without leaving any room for doubt, and to reveal and discuss all relevant legal evidence. Prohibitions on obtaining evidence and prohibitions on evaluating evidence constitute the legal limit for the existence and detection of material truth. In the study; One of the basic principles of the penal period, the "principles of the material framework", is discussed with its theoretical dimensions, and then the problems that occur during the reflection of this principle in practice are examined and the solution proposals are released.

Anahtar Kelimeler: Material Reality, Fair Trial, Ex Officio Research, Conscience, Illegal Evidence

* Attorney at Law, Sakarya Bar Association, Istanbul University Institute of Social Sciences Public Law Programme PhD Student, egemen@gurses.av.tr, ORCID 0009-0003-8458-4508

Extended Summary

The main purpose of criminal procedure is; It is the determination of the material facts regarding the incident in dispute and making a decision in accordance with the law. Investigating the material facts is also important for protecting the person's right to a fair trial. During the investigation of material facts in criminal procedure, a collective work is carried out by the suspect, defendant, lawyer, complainant, prosecution and the trial court. As a result of this study, the evidence included in the criminal trial is discussed, contradictions are revealed, and the subjects of the trial learn each other's thoughts and have the opportunity to think and discuss together. This method is described as contradictory reasoning. Thanks to the contradictory reasoning method, the prosecution and defense can examine each other's evidence and ask questions to witnesses, if any. However, collective working is not a necessity in practice in terms of suspect and defendant. Namely; For the sake of revealing the material truth, the suspect or defendant should not be expected to make a statement or provide evidence that may have adverse consequences regarding the incident in dispute. In this context, it should be taken into consideration that people have the right to remain silent.

At the end of the trial, the court determines the material fact regarding the incident in question according to its conscientious opinion, taking into account the existing evidence and establishes the final conclusion regarding the incident in question. Conscientious belief in criminal procedure is the judge's discretion in evaluating the available evidence. Conscientious conviction - although it is a subjective issue - is very important for the establishment of a fair trial, as it is formed from evidence that is reasonable and realistic, represents the whole or a part of the event, or as a result of the evaluation of the evidence as a whole, and since it is not possible to determine the absolute truth in some disputes.

Evidence obtained in accordance with the law and presented and discussed in court is the basis for determining the material truth. In revealing the material truth, the principle is freedom of evidence, the exception is evidence prohibitions. Evidence bans; It refers to the limitations imposed on the production and evaluation of evidence that may cause violations of social and personal values in criminal trials conducted in accordance with the principle of the rule of law.

Evidence bans constitute the limit of the principle of investigating material truth. In our law, evidence prohibitions are divided into two: "obtaining (substituting) evidence" and "evaluation" prohibitions. The prohibitions on obtaining evidence include; They are divided into three groups: subject-of-evidence prohibitions, evidence-medium prohibitions and evidence method prohibitions.

The way evidence prohibitions are interpreted and implemented, especially in criminal disputes, is very important. Because, in case the person on trial is punished, it is very important for the principle of legal security that the conviction be based on evidence obtained in accordance with the law. There is no clear legal regulation in the European Convention on Human Rights regarding evidence bans. In the decisions of the European Court of Human Rights, a more comprehensive evaluation is made in terms of evidence falling within the scope of evidence prohibitions other than evidence obtained as a result of ill-treatment. There are decisions given by the European Court of Human Rights stating that if the evidence in question is supported by other evidence, this issue will not cause a violation of the right to a fair trial. In our law, the regulations regarding evidence prohibitions and their interpretation in practice are quite strict. It is accepted that illegal evidence should not be taken as a basis for a decision, even if it is supported by other evidence.

GİRİŞ

Ceza muhakemesi hukuku, ceza muhakemesini düzenleyen bir hukuk dalıdır¹. Ceza muhakemesi ise savunma, iddia ve yargılama sürecini kapsayan ve ceza uyuşmazlığının çözümünü amaç edinen bir kavramdır². Ceza muhakemesinin temel amacı maddi gerçeğin hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ortaya konulmasıdır³. Ancak, maddi gerçek araştırılırken bazı temel hak ve hürriyetlerle ceza muhakemesi hukukunun temel prensipleri muhakkak nazara alınmalıdır. Ceza yargılamalarında hukuka ve hakkaniyete uygun şekilde karar verilmesinin yegâne koşulu maddi gerçeğin araştırılarak doğru bir şekilde ortaya çıkarılması olmakla birlikte bu amacın gerçekleşmesi esnasında hukuki sınırların isabetli şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, maddi gerçek araştırılırken bireyin temel hak ve hürriyetleri gözetilmeli, ayrıca maddi gerçeğin ortaya konulması esnasında hukuki dayanak olarak gösterilecek vaka ve delillerin hukuka uygun şekilde elde edilmesi ve sunulması gerekmektedir.

Çalışmamızda; maddi gerçeklik kavramı, ceza muhakemesinde maddi gerçeğe gidiş sürecinde gözetilmesi gereken hususlar, maddi gerçekliğin araştırılması prensibinin adil yargılanma hakkı ve hukuka aykırı delil konularıyla bağlantıları ve uygulamada karşılaşılan sorunlar irdelendikten sonra bu sorunlara yönelik çözüm önerilerimize yer verilecektir.

I.GENEL OLARAK

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile bu sözleşmenin tarafı olduğumuz ek protokollerde, Anayasa ve ilgili diğer mevzuatlar vasıtası ile mülkiyet hakkı, kişi dokunulmazlığı, kişi hürriyeti ve güvenliği gibi bireyin birtakım temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır. Ancak, temel hak ve özgürlüklere yönelik sağlanan hukuki güvencelerin karşılığının tam anlamıyla alınabilmesi için bireyin haklarının yargı erki vasıtasıyla da korunması ve gözetilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, bireyin adil bir şekilde yargılanması önem arz etmektedir. Adil yargılamanın gerçekleştirilebilmesi için de maddi gerçeğin hiçbir şüpheye

¹ Nurullah Kunter, Muhakeme dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku (6. Bası, Fakülteler Matbaası 1978) 9; Mesut Bedri Eryılmaz, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri (1. Baskı, Seçkin Hukuk 2012) 27; Nurullah Kunter, Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku (14. Bası, Arıkan Basım Yayım 2006) 9

² Kunter, (n 1) 9; Eryılmaz, (n 1) 29

³ Cumhur Şahin ve Neslihan Göktürk, Ceza Muhakemesi Hukuku – I (12. Bası, Seçkin Hukuk, 2021) 172; Erol Cihan, 'Ceza Muhakemesi Hukukunun Gayesi' (1963) 28 (3-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 709-710; Nur Centel ve Hamide Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku (9. Bası, Beta Yayınları, 2012)5-6; Ceza yargılamasının karmaşık amaçları barındırdığına ilişkin detaylı açıklamalar için bakınız. Erdener Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku (16. Baskı, Seçkin Hukuk 2019) 62

mahal bırakmayacak şekilde tespit edilmesi gerekmektedir⁴. Maddi gerçek kavramı; geçmişte yaşanan bir olayın deliller vasıtasıyla ortaya konması şeklinde tanımlanmaktadır⁵. Ceza muhakemesinin konusunu oluşturan maddi gerçek, bir başka deyişle, soruşturma veya kovuşturmanın konusunu oluşturan olay; somut bilgiler ışığında ve duyu organlarımızla algılanabilecek deliller vasıtası ile ortaya konulmalıdır⁶.

Hukuk tarihimize bakıldığında ceza yargılamalarının amacının tespiti hususunda farklı dönemlerde farklı gayelerin benimsendiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla da ceza muhakemesinin temel amacının maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olduğu yönündeki görüşün hemen oluşmadığının anlaşılması gerekmektedir. Şöyle ki; geçmişten günümüze bakıldığında ceza yargılamalarında ilk zamanlarda suçlunun cezalandırılması temel amaç iken sonrasında bu amaç yerini sanığın korunması amacına bırakmış ve son aşamada esas amacın maddi gerçeğin araştırılması ve ortaya konulması olduğu anlaşılmıştır⁷.

Nitekim maddi gerçeklik hususunun önemi ve ceza yargılamalarının amacını teşkil ettiği meselesi Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 19/04/1993 tarih ve 1993/6-79 esas, 1993/108 karar sayılı kararında; *“Ceza Yargılamasının amacı hiç bir duraksamaya yer vermeden maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Bu araştırmada, yani gerçeğe ulaşmada mantık yolunun izlenmesi gerekir. Gerçek; akla uygun ve realist, olayın bütünü veya bir parçasını temsil eden kanıtlardan veya kanıtların bütün olarak değerlendirilmesinden ortaya çıkarılmalıdır. Yoksa bir takım varsayımlara dayanılarak sonuca ulaşılması, Ceza Yargılamasının amacına kesinlikle aykırıdır. Ceza Yargılamasında kuşkunun bulunduğu yerde, mahkumiyet kararından söz edilemez. Bu ilke evrenseldir.”* denilmek suretiyle ifade edilmiştir⁸.

Ceza yargılamalarında maddi gerçeğin araştırılması hususunda yargılamanın süjelerini oluşturan savunma, iddia ve yargılama makamına önemli görevler düşmektedir. Yargılamanın süjelerini oluşturan sanık, müdafî, katılan, Cumhuriyet savcısı ve mahkeme maddi gerçeğin şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ortaya çıkarılması hususunda azami gayreti

⁴ Ramazan Arıtürk, ‘İddianamenin İadesi İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri’ (2022) (50) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 182

⁵ Bahri Öztürk, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku (3. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 46 1994) 86-87; Şahin ve Göktürk, (n 3) 21; Hakan Karakehya, ‘Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine’ (2016) (27) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 59

⁶ Karakehya, (n 4) 68

⁷ Centel ve Zafer, (n 3) 6; Erol Cihan ve Feridun Yenisey, Ceza Muhakemesi Hukuku (2.Bası, Beta Yayınları 1997) 9; Cihan, (n 3) 709-710; Kunter, Yenisey ve Nuhoglu, (n 1) 20

⁸ Yar. CGK, E. 1993/6-79, K. 1993/108, T. 19.04.1993

göstermektedir, ancak bu gayretleri delil yasaklarıyla sınırlandırılmıştır⁹. Ayrıca, şüpheli veya sanık yönünden aleyhe olabilecek delillerin maddi gerçeğin ortaya çıkarılması maksadıyla savunma makamı tarafından ortaya konulma zorunluluğu olmadığı hususu da göz ardı edilmemelidir¹⁰.

Mukayeseli hukuk nazarında maddi gerçeğin araştırılması ilkesinin sınırının delil yasakları olduğu hususu hem Kıta Avrupası hukuk sisteminden hem de Anglo – Sakson hukuk sisteminden anlaşılmaktadır¹¹. Ancak, her iki sistemin de delil yasakları konusunda geliştirmiş olduğu yöntemler ve amaçlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki; Anglo-Sakson hukuk sisteminde delil yasaklarının kabul edilmesindeki amaç kolluk görevlilerini disipline etmek iken Kıta Avrupası hukuk sisteminde amaç bireyin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak, bir başka deyişle, kamu gücüne karşı korumaktır¹². Türk hukukunda ise delil yasaklarının uygulanmasındaki amaç; her iki hukuk sisteminin gütmüş olduğu amacın karması niteliğindedir¹³. Yani hukukumuzda delil yasaklarının düzenlenmesinde ve uygulanmasındaki amaç; bireyin temel hak ve hürriyetini kamu otoritesinin orantısız olabilecek müdahalelerine karşı korumak ve de kolluk kuvvetlerinin görev tanımlarını gerçekleştirirken başvurabilecekleri tedbirlerin sınırlarını belirlemektir.

II. CEZA MUHALEMESİNDE BİR HAK VE YÜKÜMLÜLÜK OLARAK MADDİ GERÇEĞİN ARAŞTIRILMASI

Ceza muhakemesinde şüpheli, sanık, müdafî, müşteki, katılan ve iddia makamı yargılamayı yürüten mahkeme ile birlikte maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında kolektif çaba gösterebilmektedir¹⁴. Anayasa'nın 38. ve 138. maddeleri ile CMK'nın 160/2, 216 ve 217 maddeleri başta olmak üzere ilgili diğer hükümler gereği soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının, kovuşturma aşamasında ise hakimin ve Cumhuriyet savcısının maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına ilişkin yerine getirmesi gereken eylemler bulunmaktadır¹⁵. Ancak, sanık ve katılan yönünden bu durumun nitelendirmesi farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; kovuşturma

⁹ Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, Ceza Muhakemesi Hukuku (15. Bası, Seçkin Hukuk, 2022) 683 ve devamı.; Öztürk, (n 4) 87; Cihan, (n 1) 708

¹⁰ Özbek, Doğan ve Bacaksız, (n 8) 58

¹¹ Mehmet Gödekli, 'Türk Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasası' (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1835 – 1836; Hakan Karakehya, Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti (1. Baskı, Savaş Yayınevi 2016) 83 – 84

¹² Alper Özboyacı, Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Yasakları (Yargıtay İçtihatları İle) (1. Baskı, Kazancı Hukuk Yayınevi 2008) 17

¹³ Özboyacı, (n 10) 17

¹⁴ Kunter, Yenisey ve Nuhoglu, (n 1) 39; Karakehya, (n 4) 70

¹⁵ Eryılmaz, (n 1) 87; Şahin ve Göktürk, (n 3) 87

aşamasında sanık üzerine atılı suçlamadan beraat etme maksadıyla lehine olabilecek delilleri sunma veya bu delillerin araştırılmasını talep etme hakkına sahiptir. Katılan ise sanık tarafından kendisinin şahsına veya mal varlığına karşı gerçekleştirildiğini iddia ettiği eylemin failinin o olduğunun tespit edilebilmesi maksadıyla araştırılmasını talep ettiği hususları mahkemeye bildirme hakkına sahiptir. Burada dikkat edilmesi gereken, ceza muhakemelerinde hukuk yargılamalarında farklı olarak taraflara herhangi bir ispat yükümlülüğünün getirilmemesi, tarafların maddi gerçeğin araştırılması safhasında kendi faydalarına olabilecek hususlarda katkıda bulunmalarına izin verilmesidir¹⁶.

Sonuç olarak; her ne kadar ceza yargılamasının adil şekilde gerçekleştirilebilmesi için maddi gerçeğin tespit edilmesi ve bu tespite ilişkin yapılması gereken çalışmanın yargılamanın süjelerini oluşturan tüm paydaşlarca iştirak edilmesi suretiyle gerçekleştirilmesi gerekmektedir de bu husus zorunluluk arz etmemektedir. Hakikatin araştırılması safhasında katılan ve sanık tarafından katkıda bulunulması ihtiyari, Cumhuriyet savcısı ve hakim tarafında lehe ve aleyhe delillerin toplanarak maddi gerçeğin tespitinde katkıda bulunulması ise zaruridir.

III. MADDİ GERÇEĞİN TESPİTİNDE İZLENECEK METOT

Ceza muhakemesi; hukuk devleti olma gereği olarak hukuka uygun delillerle maddi gerçeğe ulaşmayı ve ulaşılan maddi gerçek vasıtası ile var olan şüphelerin bertaraf edilmesi suretiyle hukuka ve hakkaniyete uygun neticeye ulaşmayı amaçlamaktadır¹⁷. Ceza yargılamasının konusunu oluşturan olayların gerçekleşme şeklinin tespiti, yargılamanın adil bir şekilde sürdürülebilmesi adına büyük önem arz etmektedir. Şöyle ki; ceza yargılamalarında özel hukuk yargılamalarından farklı olarak sadece şekli gerçeğe yetinilmediği, maddi gerçeğin de peşinden gidildiği kabul edilmektedir¹⁸. Bunun temel sebebi; özel hukuk yargılamalarında delillerin taraflarca getirilmesi prensibinin geçerli olması, ceza yargılamalarında özel hukuk yargılamalarından farklı olarak re'sen araştırma prensibinin muteber olması ve ceza yargılamalarının kamu düzenini ilgilendirmesi ile müşteki, katılan,

¹⁶ Yurtcan, (n 3) 118-119

¹⁷ Öztürk, (n 4) 5; Kunter, Yenisey ve Nuhoğlu, (n 1) 23 - 24; Centel ve Zafer, (n 3) 5 - 6; Cihan, (n 3) 709-710; Can Canpolat, 'Ceza Muhakemesinin Amacı "Objektif gerçeğin keşfi mi? Yargısal (kazai) bir gerçeklik inşa etmek mi?' (2020) 15(2) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 454

¹⁸ Cihan ve Yenisey, (n 6) 26; Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku (Güncellenmiş 10. Baskı, Seçkin Hukuk 2022) 84; Mustafa Özen, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri (6. Baskı, Adalet Yayınevi 2021) 131

şüpheli veya sanığın başta özgürlük olmak üzere temel hak ve hürriyetlerinin ceza yargılamalarına konu edilmesidir¹⁹.

Ceza yargılamalarında maddi gerçeğin tespit edilmesi kolay bir mesele değildir. Yargı mensupları tarafından ilgili meselelere ceza hukuku mevzuatımızda düzenlenen hükümlerin isabetli şekilde tatbik edilebilmesi için öncelikle yargılama konusu olayın doğru bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Bu noktada, yargılamanın süjelerine büyük iş düşmektedir. Maddi gerçeğin anlaşılabilmesi için yargılama konusu olayın nasıl, kim tarafından, ne şekilde, kime, kaç defa gerçekleştirildiği soruları başta olmak üzere birçok sorunun yanıtının bulunabilmesi gerekmektedir. Uygulamada, özellikle de teknolojinin gelişmesiyle beraber bu soruların birçoğunun cevabı tam ve isabetli şekilde bulunabilmektedir. Maddi gerçeğin tespitinin yapılabilmesi için uyumsuzluk taraflarının olayı doğru biçimde anlatmalarının önem arz ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak, bu husus zorunluluk arz etmemektedir. Şöyle ki; gerek ulusal hukukta gerekse de uluslararası hukukta şüpheli veya sanığın kendi aleyhine kullanılması muhtemel delilleri sunma zorunluluğunun olmadığı ve aleyhe sonuç doğurabilecek şekilde beyanda bulunmak zorunluluğuna tabi tutulamayacakları kabul edilmektedir²⁰. Bir başka deyişle, şüpheli veya sanık hal ve şartlara göre susma hakkını kullanabilmektedir. Kişiye susma hakkının bulunduğu, ifadesi alınmadan önce mutlaka hatırlatılmalıdır²¹. Susma hakkı; kendisine suç isnat edilen kişinin kendi aleyhine delil vermeye veya beyanda bulunmaya zorlanamamasıdır²². Susma hakkının kişinin aleyhine kullanılması veya yorumlanması mümkün değildir²³. Şüpheli veya sanık gerek soruşturma gerek kovuşturma aşamasında kendisine yöneltilen sorulara cevap vermeme hakkına sahiptir. Bu durum susma hakkının kişiye işkence ve insanlık dışı muamele suçlarına maruz kalma ihtimalini bertaraf etmeyi amaç edinen bir güvence niteliğindedir²⁴. Ancak, kişinin kendisine sorulan sorulara cevap vermekten imtina

¹⁹ Özel hukuk yargılamalarında mahkeme, tarafların getirdiği delillerle bağlıdır. Özel hukuka ilişkin uyumsuzluklarda cezai uyumsuzluklardan farklı olarak kamu düzeninin sağlanması gibi bir amacın gerçekleştirilmesi yoluna gidilmemektedir. Özel hukuka ilişkin uyumsuzluklarda amaçlanan; bireylerin menfaat çatışmalarının halledilmesidir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda uyumsuzluklarda ispat yükünün kim tarafından, ne şekilde ve hangi zaman dilimi içerisinde giderilmesi gerektiğine ilişkin kazustik düzenlemeler mevcuttur. Neticeten; özel hukuk uyumsuzluklarında şekli gerçeklik sağlanmaktadır, hakim maddi gerçeklikle prensip olarak ilgilenmemekte, uyumsuzluğun meydana geliş şeklini tarafların sunmuş olduğu deliller vasıtası ile takdir etmektedir. Daha detaylı bilgi için bakınız. Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özekes, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı (4. Bası, Yetkin Yayınları 2016) 382-387

²⁰ Kendini suçlama yasağına ilişkin olarak bakınız. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, T. 05/11/2002, Başvuru No: 48539/99, Allan v. Birleşik Krallık

²¹ Gödekli, (n 10) 1841; Serhat Sinan Kocaoğlu, 'Susma Hakkı' (2011) Ankara Barosu Dergisi, 40

²² Kocaoğlu, (n 20) 30

²³ Yenisey ve Nuhoglu, (n 1) 398; Eryılmaz, (n 1) 592; Ayrıca bakınız. Anayasa Mahkemesi, E. 2019/80, K. 2022/31, T. 24.03.2022

²⁴ Asuman İnce Tunçer, 'Susma Hakkı Bağlamında Birtakım Ceza Muhakemesi İşlemlerinin Değerlendirilmesi' (2018) 4 (2) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 357; Kocaoğlu, (n 20) 43; Kocaoğlu (n 20) 43

etmesi ceza muhakemesi özelinde maddi gerçeğin araştırılması gayretini zedelememekte aksine cevaplanmasından imtina edilen hususlara ilişkin maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla soruşturmanın veya kovuşturmanın genişletilmesine neden olmaktadır²⁵.

Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı, kovuşturma aşamasında ise mahkemeler maddi gerçeğe yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen deliller vasıtasıyla ulaşabilmektedir. Ancak yukarıda izah edildiği üzere bazı durumlarda yargılamanın süjelerinin olaya ilişkin anlatımlarının yetersiz olması, tanık anlatımlarının da maddi vakayı çözmeye yeter nitelikte olmaması ve sair nedenlerden ötürü yargılama sonunda mahkemece verilen kararın gerekçesine dayanak gösterilen maddi vakanın oluş şekline dair kabulün tam anlamıyla kesinlik içermediği hallerle de karşılaşılabilir²⁶. Bu durumda, aslında, maddi gerçekliğin tespitinde herhangi bir problem bulunmamaktadır. Çünkü maddi gerçeğe elde bulunan bilgilerin doğru olduğunun kabul edildiği hallerde ulaşıldığı kabul edilmektedir.

Ceza uyuşmazlıklarında maddi gerçeğin peşinden gidildiği anlaşılacakla birlikte bu hususun mutlak gerçeklikle karıştırılmaması gerekmektedir. Mutlak gerçeklik; kesin, aksinin iddia edilmesinin mümkün olmadığı gerçekliktir²⁷. Ceza davalarında mutlak gerçekliğin tam anlamıyla tespit edilmesinin mümkün olmadığı hallerde ulaşılan maddi gerçeklik ele alınmakta ve maddi gerçekliğe ilişkin değerlendirme hakim tarafından vicdani delil sistemi esas alınmak suretiyle yapılmaktadır²⁸.

Hakikatin araştırılması safhasında elde edilen delillerin maddi vakanın ispatında değerlendirilmesine ilişkin olarak hukukumuzda vicdani delil sisteminin tatbik edildiği Anayasa'nın 138. maddesinin birinci fıkrasının lafzında geçen "*Hakimler... vicdani kanaatlerine göre karar verir.*" ve CMK'nın 217. maddesinin lafzında geçen "*... deliller hakimin vicdani kanaatiyle serbestçe değerlendirilir.*" şeklindeki ifadelerden de ayrıca anlaşılmaktadır²⁹.

Özetlemek gerekirse, mahkeme yargılama sonunda dava konusu olaya ilişkin maddi gerçeği mevcut delil durumunu nazara almak suretiyle vicdani kanaatine göre tespit etmekte ve yargılama konusu olaya ilişkin nihai neticeyi tesis etmektedir. Ceza muhakemesinde vicdani

²⁵ Centel ve Zafer, (n 3) 149

²⁶ Yenisey ve Nuhoglu, (n 1) 84

²⁷ Özen, (n 15) 132; Karakehya, (n 4) 69

²⁸ Özen, (n 16) 132; Karakehya, (n 4) 69

²⁹ Ali Parlar, Muzaffer Hatipoğlu ve Erol Güngör Yüksel, *Deliller Çapraz Sorgu ve İspat* (1. Baskı, Yayın Matbaacılık 2008) 645; Doğan Gedik, 'Ceza Muhakemesinde Hakimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK m.217)', (2019) 21 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, 918-919

kanaat ise hakimın mevcut delilleri değerlendirmedeki takdir yetkisidir³⁰. Vicdani kanaat - sübjektif bir mesele olmasına rağmen - akla uygun ve realist, olayın bütünü veya bir parçasını temsil eden kanıtlardan veya kanıtların bütün olarak değerlendirilmesi neticesinde olduğundan ve de bazı uyuşmazlıklarda mutlak gerçeğin tespiti mümkün olmadığından adil bir yargılamanın tesis edilebilmesi için oldukça mühimdir³¹.

Ceza muhakemesi hukukunun temel ilkeleri; hukuk devleti, insan haysiyetinin korunması, işkence yasağı, adil yargılanma, bağımsız ve tarafsız hakim, meram anlatma, şüpheden sanık yararlanır, silahların eşitliği, halka açıklık, özel hayatın gizliliği, maddi gerçeğin araştırılması, davasız yargılama olmaz, vasıtasızlık, sözlülük – yazıllık, maslahata uygunluk, usul ekonomisi, çabukluk, kovuşturmanın resmiliği, delillerin serbestliği ve delillerin serbest değerlendirilmesi şeklindedir³². Söz konusu tüm ilkelerin uygulamada tatbikiyle, ceza uyuşmazlığının hukuka ve hakkaniyete uygun şekilde yürütülmesi amaçlanmaktadır. Adil yargılanma hakkı, tüm bu sayılan ilkelerin çatısını oluşturmaktadır³³. Maddi gerçeğin araştırılması ilkesi de adil yargılanma hakkının sağlanabilmesi için oldukça önemli olup özellikle şüpheden sanığın yararlanması, silahların eşitliği, delillerin serbestliği ve delillerin serbest değerlendirilmesi ilkeleriyle bağlantı içermektedir³⁴.

Ceza yargılamalarında uyuşmazlıklar özelinde maddi gerçekler araştırılırken her şeyden önce “şüpheden sanık yararlanır” ilkesine riayet edilmekte ve yargılamanın süjeleri tarafından yapılan çalışmalarda toplanan deliller sanığın suç işlediğinin kesin olarak anlaşıldığı zamana kadar sanık aleyhine yorumlanmamakta, bir başka deyişle mevcut şüphe durumu dikkate alınarak sanığın suçlu olduğu yönünde kanaat oluşmamaktadır³⁵.

³⁰ Metin Feyzioğlu, Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2002) 72-73; Gedik, (n 25) 940; Karakehya, (n 10) 71

³¹ Karakehya, (n 4) 68

³² Veli Kafes, ‘Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması’ (2015) 3 (2) CHKD, 182

³³ Kafes, (n 31) 184

³⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi T. 28.05.2020, Başvuru No: 29620/07, Farzaliyev v. Azerbaycan; Bahsi geçen kararda hakkındaki suç isnatlarından soruşturma safhasında haberdar edilmeyen başvuruçunun aleyhine olan delillere karşı savunmada bulunamaması, iddialarını destekleyecek nitelikte belgeleri ve savunmasını sunamamış olması dikkate alındığında soruşturma dosyasındaki delillerin tartışılmadığı olayda her ne kadar dava zamanaşımı nedeniyle başvuru cezalandırılmamışsa da sonrasında aleyhine açılan tazminat davasında soruşturma dosyasının içeriğinin sorgulanmaksızın kabul edilmesi suretiyle “...her ne kadar dava zamanaşımı nedeniyle kişinin cezalandırılması yoluna gidilmemişse de soruşturma dosyasında belirtildiği üzere başvuruçunun münnet suçları işlediği sabit olduğundan...” denilmesi suretiyle başvuruçunun aleyhine tazminata hükmedilmesi AİHS’nin 6/1 maddesinin ihlaline sebebiyet vermiştir. Bu kararda adil yargılanma hakkının; maddi gerçeğin araştırılması, delillerin tartışılması, çelişmeli muhakeme prensibi ve silahların eşitliği ilkesi ile bağlantıları vurgulanmış ve tüm bu hususlarda ceza soruşturmaları ve kovuşturmalarında şüpheli ve sanığın haklarının korunması gerektiği vurgulanmıştır.

³⁵ Anayasa Mahkemesi, E. 2013/133, K. 2013/169, T. 26.12.2013; Anayasa Mahkemesi, T. 13.06.2013, Başvuru No: 2012/665

Maddi gerçeğin araştırılması safhasında savunma, iddia ve yargılama makamı arasında kolektif şekilde bir çalışma gerçekleştirilmektedir³⁶. Bu çalışma neticesinde ceza yargılamasına giren deliller tartışılır, çelişkiler ortaya konur ve yargılamanın süjeleri hem birbirinin düşüncelerini öğrenir hem de birlikte düşünme ve tartışma imkânı bulurlar³⁷. Bu metot, çelişmeli muhakeme olarak nitelendirilmektedir. Çelişmeli muhakeme yöntemi sayesinde iddia ve savunma makamı birbirlerinin delillerini irdeleyebilir, var ise tanıklara soru yöneltebilirler³⁸. Ancak bu yöntemin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için tarafların başta usul hukuku başta olmak üzere tüm konularda eşit şartlara tabi olması ve mahkeme tarafından da iddia veya savunma makamının aleyhine olabilecek, bu makamların savda bulunma ve savunma yapma haklarını kısıtlayabilecek nitelikte müdahalelerde veya bir tarafı daha avantajlı kılacak nitelikte müdahalelerde bulunulmaması gerekmektedir³⁹. Bir başka deyişle, ceza yargılamalarında maddi gerçeğin araştırılması safhasında çelişmeli muhakeme yöntemi uygulanırken tüm taraflar eşit imkâna sahip olmalıdır. Bu eşitlik uygulamada ve doktrinde silahların eşitliği ilkesi çatısı altında değerlendirilmektedir.

Ceza yargılamalarının adil bir şekilde yürütülebilmesi için aynı zamanda yargılamanın makul sürede nihayete erdirilmesi gerekmektedir⁴⁰. Yargılamanın makul sürede neticelendirilememesi halinde bile her ne kadar mahkeme tarafından yargılama konusu olaya ilişkin maddi gerçeğin araştırıldığı kabul edilmeli ise de uzun süren yargılamadan ötürü hak ihlalinin oluştuğunun kabulü gerekmektedir. Uygulamada gerek yargılamanın daha fazla sürüncemede kalmaması gerekse de savunma makamı tarafından maddi gerçeğe katkı sağlayabileceği düşüncesiyle bazı delillerin toplanması yönündeki taleplerin mahkeme tarafından her ne kadar tevsi-i tahkikat talebinde bulunulmuş ise de bu talebin dosyanın esasına bir yenilik katmayacağı nedeniyle reddine karar verilmektedir. Bazı durumlarda mahkeme tarafından taleplerin reddine ilişkin verilen karar isabetli olsa da gene de bu hususun mahkemelerce sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi, maddi gerçeğin araştırılması ve iddia makamıyla savunma makamı arasında geçerli olan silahların eşitliği ilkelerinin ihlal edilip

³⁶ Anayasa Mahkemesi, E. 2011/43, K. 2012/10, T. 19.01.2012; “*Ceza muhakemesinin gayesi maddi gerçeği araştırmaktır. Ceza muhakemesi hukukunda hakikati araştırarak gerçeğe ulaşma, kolektif yargılama yöntemi ile sağlanmaktadır. Kolektif yargılama, hükmün verilmesine, iddia, savunma ve yargılama makamlarının birlikte katılmasını ifade eder. Kolektif yargılama yapmanın metodu, hüküm verme faaliyetine katılacakların düşüncelerini karşılıklı olarak bildirerek, bütün süjelerin birbirlerinin fikirlerini öğrenmeleridir.*”

³⁷ CMK'nın 215. maddesi uyarınca delillerin tartışılması ve sanığa da delillere ne diyeceğinin mutlaka sorulması gerektiğine ilişkin bakınız. Yurtcan, (n 3) 540

³⁸ Burcu Dönmez, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu (2. Baskı, Seçkin Hukuk 2019) 414

³⁹ Yar. CGK, E. 2017/16, K. 2017/420 T. 17.10.2017

⁴⁰ Anayasa Mahkemesi, Keser Altıntaş Başvurusu, Başvuru No: 2023/18536, T. 25.07.2023, § 80; Anayasa Mahkemesi Keser Altıntaş başvurusunda vermiş olduğu kararlarla birlikte yargılamanın uzun sürmesinin hak ihlaline yol açtığı iddiasını barındıran başvuruları şimdilik değerlendirmeyeceğini belirtmiştir.

edilmediğinin anlaşılması gerekmektedir. Eğer ki, yargılama esnasında savunma makamı tarafından bulunulan taleplerin yargılamayı uzatma maksadıyla beyan edildiği yönünde kanaat oluşur ise talebin reddine hükmedilmelidir⁴¹.

IV. MADDİ GERÇEĞİN ARAŞTIRILMASI İLKESİNİN SINIRI

A. GENEL OLARAK

Hukuka uygun şekilde elde edilen ve mahkemede ortaya konulup tartışılan deliller, maddi gerçeğin saptanmasında esas alınmaktadır. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında prensip delil serbestisi, istisna ise delil yasaklarıdır⁴². Delil yasakları; hukuk devleti ilkesine riayet edilmek suretiyle yürütülen ceza yargılamalarında toplumsal ve kişisel değerlerin ihlaline sebebiyet verebilecek türden delillerin ikame edilmesine ve değerlendirilmesine getirilen sınırlamaları ifade etmektedir⁴³.

Delil yasakları, maddi gerçeğin araştırılması ilkesinin sınırını oluşturmaktadır⁴⁴. Hukukumuzda delil yasakları, kendi içinde, “delil elde etme (ikame etme)” ve “değerlendirme” yasakları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Delil elde etme yasakları ise kendi içinde; delil konusu yasakları, delil aracı yasakları ve delil metodu yasakları olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

B. DELİL ELDE ETME YASAKLARI

Delil elde etme yasaklarının kendi içerisinde delil konusu yasakları, delil aracı yasakları ve delil metodu yasakları olmak üzere üçe ayrıldığını önceki başlık atında ifade etmiştik. CMK'nın 47. maddesindeki düzenlemenin içeriğini oluşturan devlet sırrı kavramı delil konusu yasasına; CMK'nın 45., 46., ve 48. maddelerindeki tanıklığa ilişkin düzenlemeler delil aracı

⁴¹ Uygulamada, özellikle sanık avukatları tarafından tutuklu müvekkillerinin tutuklulukta geçirdiği sürenin de uzaması neticesinde “bihakkın tahliye” talebinde bulunabilmek maksadıyla yargılamayı sürüncemede bırakma niyetiyle birçok tevsi-i tahkikat talebinde bulunulduğu gözlemlenmekteyse de kanun koyucu CMK'nın 206/1-c maddesiyle bu hususu düzenlemiş ve bu niyetin gerçekleştirilmesinin en azından teorik olarak önüne geçmiştir.

⁴² Yurtcan, (n 3) 311; Eryılmaz, (n 1) 651; Yenisey ve Nuhoglu, (n 1) 577-578; Özbek, Doğan ve Bacaksız, (n 8) 683

⁴³ Yurtcan, (n 3) 311; Şahin ve Göktürk, (n 3) 173; Yenisey ve Nuhoglu, (n 1) 577-578

⁴⁴ Yar. CGK, E. 2005/7-144, K. 2005/150, T. 29.11.2005; “Ceza yargılaması hukukumuzda delillerle ilgili geçerli ilke, “delil serbestisi” prensibidir. Bu nedenle, ceza yargılaması hukukunda, medeni yargılama hukukundan farklı olarak, her şey delil olarak kabul edilebilir. Öte yandan, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 254. maddesinin birinci fıkrasında; “Mahkeme irat ve ikame edilen delilleri, duruşmadan ve tahkikattan edineceği kanaate göre takdir eder.” denilmekle, yargılama sürecinde sunulan ve toplanan kanıtlardan çıkarım yapılması yargıçların takdirine bırakılmıştır. Ancak hem “delil serbestisi” hem de “delillerin yargıçların kanaatine göre takdir edilmesi” ilkelerinin belli sınırları bulunmaktadır. Bunlardan biri de, mahkemenin, ancak hukukun izin verdiği yöntemlerle elde edilen delilleri dikkate alabilecek olmasıdır. Başka bir deyişle, hukuk düzeninin yasakladığı yöntemlerle toplanan deliller mahkemece dikkate alınmazlar.”

yasaklarına; TCK'nın 94. maddesinde düzenlenen işkence suçu⁴⁵ ve 96. maddede düzenlenen eziyet suçu⁴⁶ ise delil metodu yasaklarına örnek olarak gösterilebilir. Birbirinin anti tezi niteliğinde olan susma hakkı ve işkence, ceza muhakemesinin amacını oluşturan maddi gerçeğin araştırılması meselesinin sınırlarını oluşturmaktadırlar ve özellikle şüpheli veya sanığa usuli güvence sağlanması hususunda önem arz etmektedir⁴⁷. İşkencenin kişinin özgür iradesini yok etmesi, hukukumuzda maddi gerçeğin araştırılmasının her ne pahasına olursa olsun yerine getirilmesi anlayışının kabul görmemesi ve işkencenin suç olarak tanımlanmasıyla susma hakkının güvence altına alınması hususları hep birlikte değerlendirildiğinde maddi gerçeğe ulaşma safhasında her yolun mübah olmadığı anlaşılmaktadır.

Delil yasakları prensip olarak delil elde etme yasakları ve delil değerlendirme yasakları şeklinde ikiye ayrılmakla birlikte bu iki yasak tipi arasındaki bağlantı meselesi doktrin ve uygulama için büyük önem arz etmektedir. Şöyle ki; hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin hüküm aşamasında değerlendirmeye alınıp alınmayacağı sorunu, ceza muhakemesini ve dolayısıyla da kamu düzenini ilgilendirmektedir⁴⁸. Bu noktada iki yasak türünün de birbiriyle organik bağlantısının olup olmadığının saptanması gerekmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde delil yasaklarına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır⁴⁹. AİHM kararlarında ise hukuka aykırı delillere ilişkin mutlak değerlendirme yasağının kabul edildiğine ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır⁵⁰. AİHM delil yasakları hususunda inceleme konusu delilin işkence ve eziyet gibi kötü muameleler neticesinde elde edilmesi halinde delilin yargılama safhasında kullanılmasını adil yargılanma hakkının ihlali olarak görmektedir⁵¹. Ancak, işkence gibi kötü muameleler dışındaki delil yasakları bakımından AİHM daha geniş bir değerlendirme yapmaktadır. AİHM; delilin başkaca delillerle desteklenip desteklenmediğini, delilin kullanılmasının hukuka ve hakkaniyete aykırılık teşkil edip etmediğini incelemekte ve mahkumiyet hükmü sadece ilgili delile dayanmıyorsa adil yargılanma hakkının ihlal edilmediği sonucuna varabilmektedir⁵².

⁴⁵ Hukuka aykırı yöntemle sorgulamaya ilişkin bakınız. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Başvuru No: 23195/43, T. 13.11.2003, Tahir Elçi ve diğerleri v. Türkiye

⁴⁶ İnsanlık dışı ve alçaltıcı muameleye maruz bırakılmak suretiyle yapılan sorgulamaya ilişkin bakınız. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Başvuru No: 18896/91, T. 13.11.2003, Ribitsch v. Avusturya

⁴⁷ Kocaoğlu, (n 20) 43

⁴⁸ Gedik, (n 25) 933

⁴⁹ Karakehya, (n 10) 84

⁵⁰ Karakehya, (n 10) 84

⁵¹ Karakehya, (n 10) 84

⁵² Karakehya, (n 10) 84 – 85

Anayasa'nın 38. maddesinde hukuka aykırı yolla elde edilen delillerin kullanılmayacağına ilişkin düzenleme ile CMK'nın 217/2 maddesinde isnat olunan suçun hukuka uygun şekilde elde edilen deliller vasıtası ile ispat edilebileceğine ilişkin düzenlemenin lafzından Türk hukukunda, hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin mahkeme tarafından değerlendirme dışı bırakılması gerektiği anlaşılmaktadır⁵³. Kısacası, zehirli ağacın meyvesinin yenilmemesinin gerektiği ceza muhakemesi hukuku ekseninde kabul edilmektedir.

Nitekim CMK'nın 148. maddesinde ifade ve sorguda yasak usuller meselesi düzenlenmiş ve hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin ceza muhakemesi prensipleri uyarınca değerlendirme dışı bırakılacağı düzenlenmiş, Anayasa'nın 38. maddesi ile CMK'nın 217/2 maddesindeki düzenleme kazuistik metot izlenmek suretiyle CMK'nın 148. maddesi vasıtasıyla uygulamaya intibak edilmiştir. Ancak, CMK'nın 148. maddesinde mevcut düzenlemelerin, Anayasa'nın 38. maddesi ve CMK'nın 217/2 maddesinin varlığı nazara alındığında genel prensiplerin tekrarı niteliğinde olduğu ve dolayısıyla da bu maddeye TCK'da yer verilmesinin uygulamaya önemli bir katkısının olmadığı düşüncesindeyiz.

C. DELİL DEĞERLENDİRME YASAKLARI

Delil değerlendirme yasakları hukukumuzda prensip olarak kabul görmektedir ve aynı zamanda CMK'nın 206/2-a ve CMK'nın 289/1-i maddesi başta olmak üzere bazı düzenlemelere konu edilmiştir. Ceza yargılamasının temel amacının maddi gerçeğin tespit edilmesi suretiyle adil bir yargılamanın sağlanması olduğu hususunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Ancak, bu amacın gerçekleştirilmesi arzusunun seviyesi meselesinin detaylandırılması gerekmektedir. Kamu düzeninin sağlanması, ancak bu uğurda bireyin temel hak ve özgürlüklerinin mümkün mertebe kısıtlanmaması gerekmektedir. Bireyin temel hak ve özgürlükleri; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Sözleşme'nin tarafı olduğumuz ek protokollerde, Anayasa'da ve diğer ilgili kanunlarda düzenlenmiştir.

⁵³ Mehmet Maden, 'Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Bakımından Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Delil Yasakları', (2015) 31 (1) Anayasa Yargısı Dergisi, 212-213; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne adil yargılanma hakkının ihlali kapsamında yapılan başvurular neticesinde yapılan incelemelerde cezai uyumsuzlukta dermeyan edilen delilin hukuka uygun olup olmadığına ilişkin değerlendirmenin ulusal hukuk mevzuatına göre ulusal yargılama sürecinde yapılması gerektiği, bu hususun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin görev tanımı içerisinde bulunmadığı belirtilmektedir. Ayrıca bakınız. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Başvuru No: 10862/84, T. 12.07.1988, Schenk v. İsviçre; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Başvuru No: 48539/99, T. 05.11.2002, Allan v. Birleşik Krallık ; Başvurucuya yapılan işkence neticesinde delil elde edilmesi ve bu delillerin yargılamada başvurucu aleyhine kullanılmasının adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde olduğuna ilişkin bakınız. Natasha Simonsen, ' "Is torture ever justified?": The European Court of Human Rights decision in Gäfgen v Germany', Ejil: Talk, 2010

Hukuka aykırı elde edilen delillerin hükme esas alınması ihtimalinin ceza yargılamasında şüpheli veya sanık üzerinde psikolojik bir baskı oluşturduğu bilinmektedir. Ancak, hukukumuzda “her ne pahasına olursa olsun” anlayışı kabul görmemektedir⁵⁴. Bu hallerden biri de maddi gerçeğe ulaşma durumudur. Cumhuriyet savcısı ve mahkemeler delil toplanmasında yargılama konusu ile ilgili olması şartıyla gerekli kurum ve kuruluşlardan birtakım belgeler ve bilgiler talep edebilmektedir⁵⁵. Aynı zamanda, kolluk kuvvetinden de delil toplanması hususunda yardım talep edilebilmektedir. Kolluk kuvvetinin hakikatin araştırılması safhasında ceza muhakemesinde en etkin olduğu kısım soruşturma aşamasıdır. Soruşturma aşamasında; Cumhuriyet savcısının talimatıyla hareket eden kolluk kuvvetleri üst arama, iş yeri, ikamet arama, el koyma, teknik araçlarla izleme, fiziki takip gibi polisiye tedbirlere başvurmak suretiyle maddi gerçeğe katkı sağlayabilme maksadıyla delil toplamaktadır. Ancak, uygulamada özellikle jandarma bölgelerinde yapılan delil toplama faaliyetleri esnasında problemler yaşanabilmektedir. Suç unsurları ele geçirilmesine rağmen başta CMK olmak üzere ilgili kanun ve yönetmeliklere jandarma personeline kasıt olmaksızın uygun davranılmaması suretiyle elde edilen delillerin hukuk nazarında geçerliliği zedelenebilmektedir. Bu durumda, hukuka uygunluk nitelendirmesini adli makamların yapması gerektiğinden ve de her ne olursa olsun ortada bir suç unsuru bulunduğundan bu unsurların yürütülen soruşturma veya kovuşturma kapsamına dahil edilmesi gerekmektedir⁵⁶.

Ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın hem lehine hem de aleyhine olan tüm hususların araştırılması - var ise - delillerin toplanması ve bu delillerin değerlendirmeye sunulması ceza hukukunda geçerli olan re’sen araştırma ilkesinin bir gereğidir⁵⁷. Bu doğrultuda, özellikle de CMK’nın 170/5 maddesinde düzenlenen ve soruşturmaya bakmakla yetkili Cumhuriyet savcısına şüpheli aleyhine olan delillerin yanında lehe olan delillerinde de iddianamede muhakkak belirtilmesi gerektiğine ilişkin görev yükleyen düzenleme dikkate alındığında delilin hukuka aykırı olduğu kanaatinin bulunması halinde bu hususun da zikredilmesi gerektiği anlaşılmaktadır⁵⁸.

⁵⁴ Hukukumuzda “Her ne pahasına olursa olsun” maddi gerçeğe ulaşma anlayışı değil, hukuka uygun adımlarla maddi gerçeğe ulaşma gayesi geçerlidir. Bakınız. Yar. CGK, E. 2008/33, K. 2008/83, T. 15.04.2008

⁵⁵ Bu hususa ilişkin daha detaylı açıklamalar için bakınız. Bilal Osmanoğlu, ‘Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Cumhuriyet Savcısı ve Mahkemelerin Bilgi ve Belge İsteme Yetkisi’ (2020) (151) Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 104 ve devamı

⁵⁶ Maden, (n 41) 211; Karakehya, (n 10) 88

⁵⁷ Yar. CGK, E. 2019/495, K. 2021/116, T. 17/03/2021; Yar. CGK., E. 2018/7-433, K. 2021/213, T. 25/05/2021

⁵⁸ Arıtürk, (n. 4) 189

D. DELİL YASAKLARI KAPSAMINDA TESADÜFEN ELDE EDİLEN DELİLLERİN DURUMU

Delil yasakları genel itibariyle tartışmaya kapalı ve uygulamada istisnasız şekilde tatbik edilen bir içeriktir. Anayasa'nın 38. maddesi başta olmak üzere ilgili mevzuat hükümlerinden ceza muhakemelerinde delil yasakları meselesinin savunma makamını oluşturan şüpheli, sanık ve müdafisini; iddia makamını oluşturan müşteki, katılan ve Cumhuriyet savcısını ve mahkemeyi kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu anlayıştan hareket edilen Alman doktrininde “delil elde etme” lafzıyla bağlı kalınması gerektiği ve haliyle de tesadüfen bulunulan deliller ile yargılamanın süjesi olmayan bir kişi tarafından sunulan delillerin veya bulguların delil yasakları kapsamında değerlendirilmemesinin kabulünün gerektiği ifade edilmektedir⁵⁹. Ancak, Türk hukukunda Anayasa'nın 38/6 maddesi nazara alındığında uygulamada bu tarz durumlara mahkemelerce itibar edilmemektedir⁶⁰.

SONUÇ

Ceza muhakemesinin amacı; maddi gerçeğin araştırılıp bulunması ve tespiti yapılan gerçeklik neticesinde yürütülen yargılama sonucunda hukuka ve hakkaniyet uygun düşecek şekilde bir hüküm tesis etmektir. Ceza yargılamalarında re'sen araştırma ilkesi geçerli olduğundan mahkeme ve Cumhuriyet savcısı tarafından şüpheli veya sanığın lehine ve aleyhine deliller toplanmaktadır. Ancak, yargılamanın süjelerinden olan şüpheli, sanık, müdafisi, müşteki veya katılan da kendi aleyhlerine sonuç doğurmayacak şekilde maddi gerçeğin araştırılması safhasında katkı sunabilir, delil ibraz edebilirler.

Ceza muhakemesine esas olmak üzere toplanan tüm deliller mahkeme huzurunda ortaya konulmalı ve tartışılmalıdır. Çünkü maddi gerçeğe bu sayede ulaşılabilir. Hakim, maddi gerçeğe yargılama konusu olaya ilişkin delilleri değerlendirmek suretiyle ulaşmaktadır. Hukukumuzda bu konuda vicdani delil sistemi esas alınmaktadır. Şöyle ki; yargılama konusu olayın gerçekleşme şeklinin tam olarak belirlenemeyeceği, mutlak gerçeğin tespit edilemeyeceği durumlar olabilmektedir. Böyle durumlarda hakim mevcut delil durumuna göre gerçeğe uygun şekilde rasyonel bir düşünce tarzını benimsemek ve vicdanına kulak vermek suretiyle hükme esas alınacak maddi gerçeği, bir başka deyişle, ceza yargılamasına konu olayın oluş şeklini kabul eder.

⁵⁹ Bahri Öztürk (editör), Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku (Güncellenmiş 15. Baskı, Seçkin Hukuk 2021) 409-415

⁶⁰ Karakehya, (n 10) 85

Maddi gerçeğin araştırılması ve tespiti aşamasında vicdani delil sistemi esas alınmakla birlikte iddia makamı ile savunma makamının ceza yargılamasında hükme esas alınabilecek tüm delilleri karşılıklı olarak ortaya koymaları, deliller hakkında bilgi sahibi olmaları ve tartışmaları gerekmektedir. Bu imkânlar da ancak çelişmeli muhakeme yönteminin benimsenmesiyle sağlanabilir.

Ceza muhakemesinde maddi gerçeğin araştırılması amaç olmasına rağmen bu amaç mutlak nitelikte değildir. Yargılama neticesinde maddi gerçek kuşkuya mahal vermeyecek şekilde tespit edilemediği takdirde şüphe hali oluşmakta ve sanık mevcut şüpheden yararlandırılmaktadır. Ancak, maddi gerçeğe ilişkin şüphe hali sadece ihtimaller durumunda meydana gelmez. Aynı zamanda, hakikatin araştırılması safhasında elde edilen delillerin hukuka aykırılığına ilişkin bir tartışma bulunduğu durumlarda da akla gelmektedir. Anayasa'nın 38. maddesi ile CMK'nın 217/2 maddesi başta olmak üzere ilgili mevzuatlarda hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin hükme esas alınmayacağı belirtilmiştir. Bu halde, hukukumuzda delil yasaklarının olduğu ve bu kapsamda zehirli ağacın meyvesinin yenemeyeceğinin kabul edildiği, hukuka aykırı elde edilen delillerin maddi gerçeğin tespitinde herhangi bir şekilde katkısının bulunamayacağı anlaşılmaktadır.

Ceza yargılamalarında prensipler her ne kadar son derece açık ve anlaşılır olsa da uygulamada aynı berraklığı ne yazık ki gözlemleyememekteyiz. Bu kapsamda, maddi gerçeğin bulunması uğruna bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edildiklerine şahit olmaktadır. Uygulamada, tesadüfen elde edilen deliller ve yargılama dışı özel hukuk kişileri tarafından sunulan deliller maddi gerçeğin araştırılmasına esasen katkıda bulunmakta ise de bireylerin hukuk düzenine olan güvenlerini sarsmaktadır. Bu gerekçeler ışığında önerimiz; tesadüfen elde edilen delillerin uygulamasının ve kapsamının daraltılması ile yargılama dışı özel hukuk kişileri tarafından sunulan delillerin bilhassa gizlilik olan durumlarda sanığın hakkındaki isnadı öğrenme hakkını zedelediğinin ve dolayısıyla da hüküm aşamasında bu delillere temkinli yaklaşılması gerektiğinin kabul edilmesidir.

KAYNAKÇA

- Arıttürk R, 'İddianamenin İadesi İle İlgili Sorunlar Ve Çözüm Önerileri' (2022) (50) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 181 - 218
- Canpolat C, 'Ceza Muhakemesinin Amacı "Objektif gerçeğin keşfi mi? Yargısal (kazai) bir gerçeklik inşa etmek mi?" '(2020) 15(2) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,451 - 499
- Centel N ve Zafer H, Ceza Muhakemesi Hukuku (9. Bası, Beta Yayınları 2012)
- Cihan E, 'Ceza Muhakemesi Hukukunun Gayesi' (1963) 28 (3-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 701 – 712
- Cihan E ve Yenisey F, Ceza Muhakemesi Hukuku (2. Bası, Beta Yayınları 1997)
- Dönmez B, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu (2. Baskı, Seçkin Hukuku 2019)
- Eryılmaz MB, Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri (1. Baskı, Seçkin Hukuk 2012)
- Feyzioğlu M, Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2002)
- Gedik D, 'Ceza Muhakemesinde Hakimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK m.217)' (2019) 21 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, 913 – 963
- Gödekli M, 'Türk Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı', (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1815 - 1924
- İnce Tunçer A, 'Susma Hakkı Bağlamında Birtakım Ceza Muhakemesi İşlemlerinin Değerlendirilmesi' (2018) 4(2) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 355 – 379
- Kafes V, 'Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması' (2015) 3(2) CHKD, 182 - 197
- Karakehya H, 'Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine' (2016) (27) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 27 – 59
- Karakehya H, Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti (1. Baskı, Savaş Yayınevi 2016)
- Kocaoğlu SS, 'Susma Hakkı' (2011) Ankara Barosu Dergisi, 29 – 58

- Kunter N, Muhakeme dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku (6. Bası, Fakülteler Matbaası 1978)
- Kunter N, Yenisey F ve Nuhoğlu A, Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku (14. Bası, Arıkan Basım Yayım 2006)
- Maden M, ‘Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Bakımından Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Delil Yasakları’ (2015) 31 (1) Anayasa Yargısı Dergisi, 207 – 234
- Osmanoğlu B, ‘Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Cumhuriyet Savcısı ve Mahkemelerin Bilgi ve Belge İsteme Yetkisi’ (2020) Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 103 - 138
- Özbek VÖ, Doğan K ve Bacaksız P, Ceza Muhakemesi Hukuku (15. Bası, Seçkin Hukuk 2022)
- Özboyacı A, Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Yasakları (Yargıtay İçtihatları İle), (1. Baskı, Kazancı Hukuk Yayınevi 2008)
- Özen M, Ceza Muhakemesi Hukuku (6. Baskı, Adalet Yayınevi 2021)
- Öztürk B, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku (3. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 46 1994)
- Öztürk B (editör), Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku (Güncellenmiş 15. Baskı, Seçkin Hukuk 2021)
- Parlar A, Hatipoğlu M ve Yüksel EG, Deliller Çapraz Sorgu ve İspat (1. Baskı, Yayın Matbaacılık 2008)
- Pekcanitez H, Atalay O ve Özkes M, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı (4. Bası, Yetkin Yayınları 2017)
- Simonsen N, ‘ “Is torture ever justified?”: The European Court of Human Rights decision in Gäfgen v Germany (Ejil: Talk, 2010)
- Şahin C ve Göktürk N, Ceza Muhakemesi Hukuku – I (12. Bası, Seçkin Hukuk 2021)
- Yenisey F ve Nuhoğlu A, Ceza Muhakemesi Hukuku (Güncellenmiş 10. Baskı, Seçkin Hukuk 2022)
- Yurtcan E, Ceza Yargılaması Hukuku, (16. Baskı, Seçkin Hukuk, 2019)